

ἀνωτάτην αἰτίαν πάσης τῆς φύσεως καὶ παντός τοῦ γιγνομένου. Ἡ αἰτία δ' αὕτη θέλει καὶ ἔχει τὴν δύναμιν νὰ παραγάγῃ τὴν συνάφειαν ταύτην. Προϋποθέτει δὴ ἡ ἀπαίτησις αὕτη τὸν Θεόν. Τοιουτοτρόπως ἡ εἰς Θεὸν πίστις εἶναι αἴτημα τοῦ πρακτικοῦ λόγου, ἀπαίτησις εἰς τὴν ὁποίαν ὀφείλομεν νὰ ἐμμείνωμεν ἐκ πρακτικῶν καὶ ἠθικῶν λόγων. Ἀληθῆς ὑρησκευτικὴ πίστις εἶναι ἡ λογικὴ πίστις, ἡ δὲ ἠθικὴ ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς ὑρησκευείας, οὐχὶ δέ, ὡς νομίζουσι τινες ἀντιθέτως ὅτι ἡ ὑρησκεία ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς ἠθικῆς. Ὑρησκεία εἶναι ἡ ἀναγνώρισις τῶν καθηκόντων ἡμῶν ὡς Θεῶν ἐντολῶν.

Τοιουτοτρόπως δυνάμεθα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν γεγονότων τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως νὰ νοήσωμεν τὴν νοητὴν πραγματικότητα ὡς μίαν εἰς τι ἀπόλυτον καὶ ὑψιστον ὄν ἔχουσαν τὴν αἰτίαν αὐτῆς τάξιν, ἐν τῇ ὁποίᾳ κυριαρχοῦσιν ἠθικοὶ σκοποί, χωρὶς βεβαίως νὰ γινώσκωμεν αὐτὴν θεωρητικῶς καὶ χωρὶς νὰ δυνάμεθα ν' ἀποδείξωμεν αὐτὴν δι' ἐπιστημολογικῶν ἀποδείξεων, χωρὶς ὅμως συγχρόνως καὶ νὰ φοβώμεθα ὅτι εἶναί ποτε δυνατόν νὰ ἴδωμεν τὴν εἰς αὐτὴν πίστιν ἀναιρουμένην ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης. Ἡ εἰρήνη μεταξὺ πίστεως καὶ γνώσεως εἶναι ἐξησφαλισμένη. [Ἐκ τῶν λοιπῶν τῆς Καντιανῆς φιλοσοφίας μερῶν θὰ ἐξετασθῇ μόνον ἡ διδασκαλία τοῦ Καντίου περὶ τοῦ καλοῦ (ᾠραίου) καὶ τοῦ ὑπερόχου].
γ'. Ἡ αἰσθητικὴ.

Διὰ τῆς τρίτης κριτικῆς—τῆς κριτικῆς τῆς δυνάμεως τῆς κρίσεως (Kritik der Urteilskraft)—εἰσέρχεται ὁ Kant εἰς ἕτερον πεδίον, κείμενον εἰς τὸ μέσον μεταξὺ γνώσεως καὶ βουλήσεως, φύσεως καὶ ἐλευθερίας. Ὁ νοῦς (ἡ νόησις) νοεῖ ὅτι εἶναι ὁ πρακτικὸς λόγος προδιατάσσει τί πρέπει νὰ εἶναι· ἡ δὲ ἀνωτέρα συναισθηματικὴ δύναμις—ἡ καλουμένη κριτικὴ δύναμις—τὴν ὁποίαν ὁ Kant—συμ-

φωνῶν κατὰ τοῦτο πρὸς τὸν Tetens—ὡς ἰδιαιτέραν θεμελιώδη δύναμιν χωρίζει καὶ ἀπὸ τῆς γνώσεως καὶ ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας, διδάσκει ἡμᾶς οὐχὶ νὰ γνωρίζωμεν ἢ νὰ ἐπεξεργαζώμεθα (bearbeiten) τὴν φύσιν, ἀλλὰ νὰ κρίνωμεν αὐτὴν κατ' ἐλευθέρως ἐννοίας (1). Φυσικά τινα προϊόντα—οἱ ὀργανισμοὶ τῶν ὁποίων τὰ μέρη παράγουσιν ἀμοιβαίως ἄλληλα καὶ προσδιορίζονται (2) κατὰ τὴν μορφήν καὶ τὴν ὑπαρξίν ὑπὸ τοῦ ὅλου—ἀναγκάζουσιν ἡμᾶς, ἐπειδὴ τοιαύτη προτεραιότης (προήγησις) τοῦ ὅλου πρὸ τῶν μερῶν εἶναι ἀκατάληπτος ἀπὸ μηχανικῆς ἀπόψεως, ἀναγκάζουσι λοιπὸν ἡμᾶς νὰ προσβλέπωμεν αὐτὰ ὡς ἐὰν ἦσαν τὸ ἔργον διανοίας τινός (λογικῆς τινος αἰτίας). Τοιαύτας κρίσεις ἐκφέρει ἢ τελεολογικῶς—ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς σκοπιμότητος—κρίνουσα τὴν φύσιν κριτικὴ δύναμις. Ἐκτὸς τῆς ἀντικειμενικῆς ταύτης ἢ πραγματικῆς σκοπιμότητος, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ ἀντικείμενον συμφωνεῖ πρὸς ἑαυτό, πρὸς τὴν ἐννοίαν ἢ τὴν οὐσίαν καὶ τὸν προσορισμὸν αὐτοῦ, ἔχομεν καὶ τὴν ὑποκειμενικὴν ἢ τυπικὴν σκοπιμότητα, ἣτις ὑπάρχει, ὅταν ἀντικείμενόν τι θέτῃ εἰς ἁρμονικὴν συνεργασίαν τὰς γνωστικὰς ἡμῶν δυνάμεις (ἐποπτεῖν καὶ νοεῖν). Εἰς μὲν τὴν πρώτην περίπτωσιν καλεῖται τὸ ἀντικείμενον τέλειον (ὅταν εὐρίσκεται ἐν συμφωνίᾳ πρὸς τὸν προσορισμὸν αὐτοῦ), εἰς δὲ τὴν δευτέραν καλόν (ὅταν θέτῃ εἰς ἁρμονικὴν συνεργασίαν τὰς γνωστικὰς ἡμῶν δυνάμεις). Ἡ «αἰσθητικὴ»—ἢ ἀπὸ αἰσθητικῆς ἀπόψεως κρίνουσα κριτικὴ δύναμις—ἀσχολεῖται περὶ πᾶν τὸ ὅποῖον διὰ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐν τῇ μορφῇ αὐτοῦ εἶναι συνδεδεμένη ἢ ποικιλία πρὸς τὴν ἐνότητα ἐξαναγκάζει τὰς ἀντιλη-

(1) Ἡ λέξις τοῦ πρωτοτύπου εἶναι nach Freiheitsbegriffen ἢτοι κατ' ἐννοίας ἐλευθερίας (ἀνεξαρτησίας) ἀπὸ τῶν ἀπόψεων καθ' ἃς θεωροῦσι τὴν φύσιν ὁ θεωρητικὸς καὶ ὁ πρακτικὸς λόγος. Σ. Μ.

(2) Τὰ μέρη δῆλα δῆ.

πτικὰς ἡμῶν δυνάμεις—φανταστικὴν δύναμιν καὶ νόησιν— εἰς ὁμόφωνον καὶ διὰ τοῦτο πλήρη ἡδονῆς δραῖσιν, ἔνεκα δὲ τούτου ἀμείβεται (1) διὰ τοῦ ἐπιθέτου «καλόν» (ᾠραῖον).

Τὸ καλὸν πρέπει νὰ χωρισθῇ αὐστηρῶς ἀπὸ ἄλλων ἐννοιῶν ἀξίας(2), μετὰ τῶν ὁποίων πολυτρόπως ἀνεμιγνύετο ὑπὸ τῶν προηγουμένων αἰσθητικῶν. Μετὰ τῆς ἐννοίας τοῦ εὐαρέστου τὸ καλὸν ἔχει κοινὸν ὅτι ἀρέσκει «ἄνευ ἐννοίας», μετὰ τῆς ἐννοίας δὲ τοῦ ἀγαθοῦ ὅτι ἀρέσκει κοινῶς καὶ ἀναγκαίως. Διὰ τοῦ πρώτου ὁρισμοῦ χαρακτηρίζεται ἡ διαφορὰ μεταξὺ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ, τοῦ ὁποίου τὸ γενικὸν κῦρος στηρίζεται ἐπὶ ἐννοιῶν καὶ εἶναι ἀποδείξιμον, ἐν ᾧ τὸ καλὸν ἀρέσκει ἄνευ ἐννοίας· διὰ δὲ τοῦ δευτέρου ὁρισμοῦ προσδιορίζεται ἡ διαφορὰ μεταξὺ καλοῦ καὶ εὐαρέστου (εὐχαρίστου), τὸ ὁποῖον δὲν στηρίζεται βεβαίως ἐπὶ ἐννοιῶν καὶ δὲν ἀρέσκει γενικῶς. Εἰς τὰς αἰσθήσεις τοῦ ἑνὸς ἀρέσκει τὸ ἓν, εἰς τὰς αἰσθήσεις τοῦ ἄλλου τὸ ἕτερον. Τὸ καλὸν ὅμως ἀπαιτεῖ γενικὴν συμφωνίαν. Ἐν ἐπὶ πλέον χαρακτηριστικὸν τοῦ καλοῦ πηγάζει ἐκ τῆς συγκρίσεως καὶ ἀντιθέσεως μεταξὺ καλοῦ καὶ ὠφελίμου, διὰ τὸ ὁποῖον—ὡς καὶ διὰ τὸ εἰς τὰς αἰσθήσεις ἡμῶν εὐάρεστον καὶ διὰ τὸ ἡθικῶς ἀγαθόν—ἔχομεν ἐνδιαφέρον ἵνα ὑπάρχῃ πραγματικῶς, ἐν ᾧ τὸ καλὸν ἀφυπνίζει ἐν ἡμῖν ἐν ἀπὸ τοῦ ἐνδιαφέροντος διὰ τὴν ὑπαρξιν ἀπηλλαγμένον—ἐν ἄνευ ἐνδιαφέροντος—εὐάρεστον συναίσθημα. Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς εὐαρεσκείας διὰ τῆς ἀπλῆς παραστάσεως δύναται νὰ κληθῇ *θεωρητικὴ χαρὰ* ἢ *καθαρὰ χαρὰ ἐν τῇ παρατηρήσει*. Τέλος ἄς προσθέσωμεν ὅτι τὸ καλὸν ἀρέσκει διὰ τῆς «ἀπλῆς μορφῆς», ὅτι ἡ σκοπιμότης αὐτοῦ εἶναι ἀπλῶς ὑποκειμενικὴ, ἄνευ σκοποῦ. Ἐὰν συνδυάσωμεν τὰ τέσσαρα ταῦτα γνωρίσματα εἰς ἓνα.

(1) Τὸ ἀντικείμενον δῆλα δὴ περὶ τὴν ἐξέτασιν τοῦ ὁποίου ἀσχολεῖται ἡ κριτικὴ δύναμις.

(2) Ἐννοιαὶ δι' ὧν χαρακτηρίζομεν τὴν ἀξίαν τῶν πραγμάτων.

ὄρισμὸν ἔχομεν : Καλὰ (ὠραῖα) εὐρίσκονται τὰντικείμενα τὰ ὅποια προκαλοῦσι διὰ τῆς ἀπλῆς αὐτῶν μορφῆς ἐν ἄνευ ἐνδιαφέροντος εὐάρεστον συναίσθημα, ὅπερ δὲν στηρίζεται ἐπὶ ἐννοίας τινός, ἀλλ' εἶναι γενικὸν καὶ ἀναγκαῖον. Χαρακτηριστικὰ κατὰ ταῦτα τοῦ καλοῦ εἶναι τὰ ἑξῆς : 1) τὸ ἄνευ ἐννοίας, 2) ἡ γενικότης καὶ ἀναγκαιότης, 3) τὸ ἄνευ ἐνδιαφέροντος, 4) τὸ ἀρέσκειν διὰ τῆς ἀπλῆς μορφῆς.

Εἰς τὸν ὄρισμὸν τοῦτον εἶχεν ὑπ' ὄψει του ὁ Kant τὸ «ἐλεύθερον» κάλλος, ὡς τοῦτο δεικνύουσι τὰ ἐραβουργήματα καὶ εἰς τὸ ὅποῖον οὐδαμῶς μετέχει ἡ ἐννοία τοῦ ἀντικειμένου, ἀλλὰ τὸ εὐάρεστον συναίσθημα στηρίζεται ἀπλῶς ἐπὶ τῆς σχέσεως τῶν μερῶν. Ἄλλως ἔχει τὸ πρᾶγμα εἰς τὸ καλούμενον «ἐξαρτώμενον» ἢ ἐξηρητημένον κάλλος (abhängende Schönheit)—τὸ κάλλος ἐνὸς οἰκοδομήματος, ἐνὸς ἀγάλματος—, τὸ ὅποῖον ἐκτὸς τῆς τυπικῆς ἁρμονίας δεικνύει συμφωνίαν τῶν μορφῶν μετὰ τοῦ περιεχομένου, τῆς σημασίας, τῆς ἐννοίας καὶ τοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ ἀντικειμένου. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ τὸ εὐάρεστον συναίσθημα τοῦ παρατηρητοῦ καὶ κριτοῦ δὲν εἶναι πλέον καθαρῶς αἰσθητόν, ἀλλ' ἀναμειγμένον μετὰ λογικῶν στοιχείων. Τὸ δεύτερον τοῦτο εἶδος τοῦ καλοῦ—ὡς πλουσιώτερον καὶ βαθύτερον—τάσσει ὁ Kant εἰς ἀνωτέραν τάξιν.

Τὸ καλὸν τὸ ὅποῖον θέτει εἰς εὐάρεστον ἁρμονίαν τὰς αἰσθήσεις καὶ τὴν νόησιν τοῦ παρατηρητοῦ ἐπιδρᾷ διὰ περιωρισμένης μορφῆς. Ἐντελῶς διαφόρου εἴδους εἶναι ἡ αἰσθητικὴ ἐπίδρασις τοῦ ὑπερόχου (erhaben). Τὸ ἄνευ μορφῆς καὶ ὄριων, τὸ ἀσυνήθως μέγα εἶναι ἐν τῇ προκειμένη περιπτώσει ἐκεῖνο τὸ ὅποῖον ἐπιδρᾷ ἐπὶ τοῦ παρατηρητοῦ ὑποτάσσει τὰς αἰσθήσεις εἰς τὴν νόησιν. Ἐπιδρᾷ δὲ εἴτε διὰ τῆς ἀλείρου ἐκτάσεώς του (π. χ. ὠκεανός, ἀστερόεις οὐρανός) εἴτε διὰ τῆς μεγάλης δυνάμεώς του (θύελλα, πυρκαϊά). Ἡ μετὰ τινος λύπης συνδεδεμένη

ἡδονῇ κατὰ τὴν παρατήρησιν γιγαντείων μεγεθῶν προέρχεται ἐκ τούτου, ὅτι τὴν συναίσθησιν τῆς μετριότητος καὶ ταπεινότητος τῶν αἰσθητικῶν ἡμῶν δυνάμεων ἀκολουθεῖ ἡ ἀνύψωσις τοῦ λογικοῦ, διότι *διὰ τοῦ μεγέθους ἀφυπνίζεται ἡ ἰδέα τοῦ ἀπείρου*, τὸ ὁποῖον δὲν δυνάμεθα μὲν ἐποπτικῶς ν' ἀντιληφθῶμεν, δυνάμεθα ὅμως νὰ νοήσωμεν. Οὕτω δὲ παράγεται ἐν ἡμῖν ἡ συνείδησις ὅτι ἔχομεν νοητικὰς δυνάμεις ὑπερβαίνουσας τὸ μέτρον τῶν αἰσθητικῶν ἡμῶν δυνάμεων. Τὸ ἰδιαζόντως (κατ' ἐξοχήν) ὑπέροχον εἶναι ὁ πάσης φύσεως ὑπερκείμενος λόγος καὶ ὁ ἐν αὐτῷ (τῷ λ γω) ἔχων τὴν αἰτίαν τοῦ ἠθικοῦ τοῦ ἀνθρώπου προορισμός. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ συνάφεια αὕτη εἶναι συνειδητὴ εἰς μόνον τὸν διανοούμενον φιλόσοφον, οὐχὶ δὲ καὶ εἰς τὸν ἀφελῶς ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τοῦ ὑπερόχου διατελοῦντα, διὰ τοῦτο ὁ τελευταῖος μεταβιβάζει τὸν θαυμασμόν τὸν ὀφειλόμενον εἰς τὴν *λογικὴν ἰδέαν τοῦ ἀπείρου* εἰς τὸ ἀντικείμενον ὅπερ ἐγένετο διὰ τοῦ μεγέθους τοῦ αἰτία τῆς ἰδέας ἐκείνης, ἔνεκα δὲ τούτου χαρακτηρίζει τὸ ἀντικείμενον ὡς ὑπέροχον.

Ὡς πνεῦμα (Genie) ὁρίζει ὁ Kant τὴν δύναμιν τῆς παραστάσεως «αἰσθητικῶν ἰδεῶν», τοιούτων δὴλα δὴ παραστάσεων τῆς φαντασίας αἱ ὁποῖαι ἀφήνουσι νὰ νοηθῇ προσθέτως πλῆθος παραστάσεων ἀνηκουσῶν μὲν εἰς τινὰ ἔννοιαν, ἀλλὰ μὴ δυναμένων νὰ νοηθῶσιν ἐν αὐτῇ ἀπλῶς διὰ νοητικῆς ἐπεξεργασίας καὶ ἀναλύσεως αὐτῆς (τ.ἔ. τῆς ἐννοίας). Διακριτικὰ γνωρίσματα μεγαλοφυοῦς δημιουργίας εἶναι ἡ *πρωτοτυπία*, ἡ *μὴ συνείδησις τῶν νόμων οὔθ' ὅτι*, ἡ ὑποδειγματικότης κτλ. Πνεῦμα εἶναι τὸ φυσικὸν χάρισμα ὅπερ δίδει εἰς τὴν τέχνην τοὺς κανόνας, ἄνευ δὲ συνειδήσεως τῶν κανόνων τούτων δημιουργεῖ ὑποδειγματικὰ ἔργα, διὰ τῶν ὁποίων ἐλκύει ἄλλα προνομιούχα πνεύματα *εἰς συνέχισιν*, οὐχὶ δὲ εἰς *μίμησιν*. Εἰς τὴν ἐπιστήμην ὑπάρχουσι μεγάλαι διάνοιαι, πνεύματα ὅμως μόνον εἰς τὴν τέχνην.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Η ΜΕΤΑΚΑΝΤΙΑΝΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

ΓΕΝΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ

Ἡ Καντιανή φιλοσοφία ἀποτελεῖ ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ τέρας τῆς προσηγηθείσης αὐτῆς φιλοσοφικῆς ἐξελίξεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν ἀφετηρίαν νέας τινὸς ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς φιλοσοφίας τροπῆς, ἀπ' αὐτῆς προερχομένης καὶ δι' αὐτῆς προσδιοριζομένης.

Ὅτι δὲ ἠδυνήθη ἡ Καντιανή φιλοσοφία νὰ χρησιμεύσῃ καὶ ὡς ἀφετηρία τροπῆς πρὸς νέας ὁδοὺς, τοῦτο ἔχει τὴν αἰτίαν αὐτοῦ οὐ μόνον εἰς τὰς νέας ἀπόψεις, τὰς ὁποίας αὐτὴ ἔφερεν εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ γεγονός ὅτι δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀγάγῃ εἰς ἓν ἄνευ ἀντιφάσεως σύνολον τὰς διαφόρους τάσεις μεταξὺ τῶν ὁποίων ἠθέλε νὰ μεσιτεύσῃ. Τοῦναντίον περιέχονται ἐν αὐτῇ ἀντιθέσεις αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦσι τὴν ἀφετηρίαν νέων—ἀντιθέτων πρὸς ἀλλήλας—κατευθύνσεων. Οὕτω δὲ ἀποτελεῖ ἡ Καντιανή φιλοσοφία οὐχὶ τὸ τέλος ἀλλ' ἐν τῷ ὄντι ἀσυνήθως σημαντικὸν «διαβατικὸν σημεῖον» τῆς φιλοσοφικῆς ἐξελίξεως ἐν γένει.

Ἡ θεμελιώδης τοῦ ὅλου συστήματος ἀντίφρασις, ἡ ὁποία ἔδωκεν ἀφορμὴν πρὸς σχηματισμὸν δύο ἀντιθέτων πρὸς ἀλλήλας κατευθύνσεων καὶ τάσεων—μῶς ρεαλιστικῆς καὶ μῶς ἰδεαλιστικῆς—, εἶναι ἡ ἑξῆς : Ὁ Kant εἶχε δεχθῆ τὴν προτεραιότητα καὶ συγχρόνως τὴν ὑποκειμενικότητα τῶν μορφῶν τῆς γνώσεως,—τοῦ χρόνου, τοῦ χώρου καὶ τῶν κατηγοριῶν—, οὕτω δ' εἶχε μεταβάλλει τὸν δι' αὐτῶν (τ. ἔ. τῶν γνωστικῶν μορφῶν) γινωσκόμενον καὶ προσδιοριζόμενον

κόσμον εἰς ἄπλοῦν φαινόμενον. Ὁ φαινομενικός ὁμως οὗτος κόσμος παράγεται κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Kant ὑπὸ τῆς συνειδήσεως, δεχομένης πρότερον ἐπενεργείας τὰς ὁποίας ἀσκοῦσιν ἐπ' αὐτὴν ἀνεξαρτήτως αὐτῆς ὑφιστάμενα πράγματα, τὰ καθ' ἑαυτὰ πράγματα. Τὰ καθ' ἑαυτὰ ταῦτα πράγματα ἐρεθίζουν τὴν γινώσκουσαν συνείδησιν καὶ παρέχουσιν εἰς αὐτὴν τὴν ὕλην τῆς γνώσεως· ἀντιδρῶσα δ' ἡ συνείδησις κατὰ τοῦ ἐρεθισμοῦ τούτου ἀναπτύσσει τὰς ἰδιαιζούσας εἰς αὐτὴν ἐκ τῶν προτέρων μορφὰς τῆς γνώσεως, διὰ τῶν ὁποίων παρέχει ὠρισμένην μορφήν εἰς τὴν διδομένην αὐτῇ ὕλην. Ὅθεν τὰ καθ' ἑαυτὰ πράγματα ἐκλαμβάνονται κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην ὡς αἰ αἰτεῖαι τοῦ φαινομενικοῦ κόσμου. Ὅτι δ' ὁ Kant παραδέχεται τὰ καθ' ἑαυτὰ ταῦτα πράγματα ὡς πραγματικά (ὡς ἔχοντα πραγματικὴν ὕπαρξιν) δύναται—παρὰ πάσας τὰς ἀποδείξεις πρὸς διαμφισβήτησιν τῆς πεποιθήσεως ταύτης τοῦ Kant περὶ πραγματικότητος τῶν καθ' ἑαυτὰ πραγμάτων—να ἐκληφθῇ ὡς βέβαιον. Τοιουτοτρόπως ὁμως ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς κριτικῆς τοῦ καθαροῦ λόγου, ὅτι αἱ ἐποπτικαὶ μορφαὶ καὶ αἱ κατηγορίαι τῆς νοήσεως ἔχουσι κῆρος μόνον διὰ τὰ φαινόμενα, γίνεται ἐφαρμογὴ τῆς κατηγορίας τῆς αἰτιότητος εἰς καθ' ἑαυτὰ πράγματα. Τὸ αὐτὸ δ' ἰσχύει καὶ περὶ τῶν κατηγοριῶν τῆς οὐσίας, τῆς πραγματικότητος, τῆς ὑπάρξεως, τῆς ἐνότητος, πολλότητος κλπ. Ἐφ' ὅσον δ' ἐπὶ πλέον ἢ ἐπενέργεια ἦν ἀσκοῦσι τὰ πράγματα ἐπὶ τὸ γινώσκον ὑποκείμενον προηγεῖται τῆς δι' αὐτοῦ (δηλαδὴ τοῦ γινώσκοντος ὑποκειμένου) σχηματισμοῦ τοῦ φαινομενικοῦ κόσμου, γίνεται καὶ τῆς ἐποπτείας τοῦ χρόνου μία μὴ ἐπιτρεπομένη χρῆσις εἰς τὰ καθ' ἑαυτὰ πράγματα, εὐρισκόμενα εἰς τὸ ἐκτὸς καὶ πέραν τοῦ φαινομενικοῦ κόσμου κείμενον πεδῖον τοῦ ὑπερσυσθητοῦ. Πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἀντιφάσεως ταύτης ἔπρεπε

τις ἐν ἑκ τῶν δύο νὰ πράξῃ : ἡ διατηρῶν τὴν πραγματικό-
τητα τῶν πραγμάτων νὰ *δισχυρισθῇ* τὸ δυνατόν τῆς
γνώσεως αὐτῶν διὰ τῆς νοήσεως, ἐγκαταλείπων δῆλα δὴ
τὴν κριτικὴν καὶ σκεπτικιστικὴν ἀποψιν νὰ ἀσπασθῇ ἕνα
διὰ τοῦ κριτικισμοῦ μετριάσμενον δογματισμόν· τὴν ὁδὸν
δὲ ταύτην ἠκολούθησεν ἡ ἰδεαλιστικὴ κατεύθυνσις· ἡ ἔπρεπε
ν' ἀπομακρύνῃ τελείως τὸ καθ' ἑαυτὸ πρᾶγμα ὡς τὸ τελευ-
ταῖον λείψανον τοῦ δογματισμοῦ καὶ νὰ παραγάγῃ τὸν κό-
σμον τῶν φαινομένων καὶ κατὰ τὴν μορφήν καὶ κατὰ τὴν
ὑλὴν αὐτοῦ ἐκ τοῦ ὑποκειμένου· αὕτη δὲ εἶναι ἡ ὁδὸς
τὴν ὁποῖαν ἐτράπη ἡ ἰδεαλιστικὴ κατεύθυνσις.

1. Ἐπιχειροῦσα ἡ *ἰδεαλιστικὴ κατεύθυνσις* (Fichte, Schelling, Hegel, Schopenhauer, Hartmann), ὡς αὕ-
τη ἀντιπροσωπεύεται ἰδίᾳ διὰ τοῦ Fichte, νὰ ἐξηγήσῃ
ἅπαντα τὸν κόσμον ὡς προερχόμενον ἐκ τοῦ ὑποκειμένου
(τοῦ «ἐγὼ» παρὰ Fichte), ζητεῖ νὰ παραγάγῃ τὸν κόσμον
τῶν φαινομένων καὶ τὰ πρὸς σχηματισμόν αὐτοῦ χρησιμο-
ποιηθέντα στοιχεῖα ἐκ μιᾶς *μοναδικῆς ἀρχῆς*, ἣτις θὰ
ἐχρησίμευεν οὕτως ὡς ἡ *ἀφετηρία* τοῦ φαινομένου τῆς γνώ-
σεως καὶ συνεπῶς καὶ τοῦ διὰ τοῦ φαινομένου τῆς γνώσεως
διενεργουμένου σχηματισμοῦ τοῦ κόσμου. Ὁ Kant δῆλα δὴ
εἶχε θέσει τὰς ἐποπτικὰς μορφὰς τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου
καὶ τὰς δώδεκα κατηγορίας παραπλεύρως πρὸς ἀλλήλας, χω-
ρὶς νὰ ζητήσῃ ν' ἀναγάγῃ αὐτὰς εἰς κοινὴν τινα ῥίζαν· εἰς
τὴν διδασκαλίαν ὅμως περὶ τῆς ὑπερβατικῆς κατανόησεως
καὶ τῆς φανταστικῆς δυνάμεως εἶχεν ὑποδείξει τοιαύτην τινὰ
κοινὴν ῥίζαν. Τῆς ὑποδείξεως ταύτης ἐπωφελήθη ὁ Fichte,
ἵνα, *χωρὶς ν' ἀναδράμῃ εἰς τοὺς ἐρεθισμοὺς ἐνὸς καθ'*
ἑαυτὸ πρᾶγματος, παραγάγῃ καὶ τὴν ὑλὴν καὶ τὴν μορφήν
πάσης τῆς γνώσεως καὶ *συνχρόνως παντὸς τοῦ ἐμπειρικοῦ*
κόσμου ἐξ ἐνὸς ἀρχικοῦ «ἐκ τῶν προτέρων», *προερχο-*
μένου ἐκ τῆς συνειδήσεως, οὐχὶ βεβαίως τῆς ἀτομικῆς,

ἀλλὰ τῆς ὑπερατομικῆς, ἐκ τοῦ ἀπολύτου «ἐγώ». Ἄφ' οὗ
δέ, ἀπορριπτομένου τοιουτοτρόπως τοῦ ὀπισθεν τῶν φαινο-
μένων εὐρισκομένου καθ' ἑαυτὸ πράγματος, ὁ κόσμος τῶν
φαινομένων μετὰ τῆς ἐνιαίας αὐτοῦ αἰτίας ἀποβαίνει
ἀπόλυτος πραγματικότης, εἰς δὲ τὸ φιλοσοφοῦν αἰομικὸν
ὑποκείμενον προβάλλεται ὁ ὡς ἐκπληρώσιμος ἐκλαμβανόμε-
νος σκοπὸς γὰρ νοήση τελείως τὴν ἀπόλυτον ταύτην πραγμα-
τικότητα καὶ ν' ἀναπλάσῃ αὐτὴν οἶονεὶ διὰ τῆς νοήσεως,
μεταβαίνει ὁ ἰδεαλισμὸς ἐκ τῆς κριτικῆς μορφῆς, τὴν ὁποίαν
εἶχεν εἰς τὸ σύστημα τοῦ Kant, εἰς τὴν μεταφυσικὴν καὶ
τοιουτοτρόπως πρὸς ἔρχεται ἐκ τῆς κριτικῆς φιλοσοφίας **νέα
τις δογματικὴ μεταφυσικὴ**. Εὐκρινέστερον δὲ ἢ ὅσον εἰς
τὸ σύστημα τοῦ Fichte καταφαίνεται ὁ δογματικὸς καὶ με-
ταφυσικὸς χαρακτὴρ τοῦ μετακαντιανοῦ ἰδεαλισμοῦ εἰς τὰς
θεωρίας τοῦ Schelling καὶ τοῦ Hegel, οἵτινες εἰς τὴν θέ-
σιν τοῦ ἐγὼ θέτουσι τὸ ἀπόλυτον ἢ τὴν λογικὴν ιδέαν καὶ
ζητοῦσιν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ταύτης **γὰ παραγάγωσι καὶ φύσιν
καὶ πνεῦμα**. Ἡ μέθοδος ὅμως τὴν ὁποίαν χρησιμοποιοῦ-
σιν οἱ μετακαντιανοὶ ἰδεαλισταὶ πρὸς συγκρότησιν τοῦ συ-
στήματος αὐτῶν διαφέρει τοῦ προκαντιανοῦ ὀρθολογισμοῦ
οὐχὶ ὀλιγώτερον ἢ ὅσον διαφέρει καὶ τῆς (ἐπαγωγικῆς) με-
θόδου τοῦ ἐμπειρισμοῦ. Τὴν παραγωγικὴν μέθοδον ἀντικα-
θιστᾷ ἡ **φιλοσοφικὴ σύνθεσις** (construction) ἢ ἡ **φι-
λοσοφικὴ θεωρία** (speculation). Σκοπὸς τῆς γερμανικῆς
θεωρητικῆς (spéculative) φιλοσοφίας δὲν εἶναι ἵνα δι' αὐ-
στηρῶς λογικῆς καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς ταυτότητος ἐχούσης ὡς
ὁδηγὸν συμπερασματικῆς μεθόδου παραχθῶσι λογικῶς ἀναγ-
καῖαι ἀλήθειαι ἐξ ἄλλων λογικῶς ἀναγκαίων ἀληθειῶν, οὔτε
τὸ ν' ἀναχθῆ τις δι' ἐπαγωγικῶν συμπερασμάτων, ἐκ τῆς ἐμπει-
ρίας ἐξαγομένων, εἰς γενικὰς προτάσεις· σκοπὸς αὐτῆς εἶναι
τὸ **γὰ συλλάβῃ** τις τὴν ἔννοιαν καὶ τὴν οὐσίαν τῆς πραγμα-
τικότητος καὶ ν' ἀναπλάσῃ αὐτὴν διαλεκτικῶς **διὰ δημιουργ-**

γικῶν καὶ ἐπὶ ὑποκειμενικῆς θεωρίας στηριζομένων (φιλοσοφικῶν) συνθέσεων.

Καὶ διὰ τὴν μέθοδον ταύτην ἐχρησίμευσε πάλιν ὡς βάσις ἡ Καντιανὴ φιλοσοφία. Αἱ συνθετικαὶ δῆλα δὴ ἐκ τῶν προτέρων κρίσεις, αἱ ὁποῖαι οὔτε ἐπὶ τοῦ αξιώματος τῆς ταυτότητος οὔτε ἐπὶ τῆς ἐμπειρίας στηρίζονται—καὶ ἐν τούτοις ἔχουσιν ἀπόλυτον καὶ γενικὸν κῦρος—ἠδύναντο νὰ ἀγάγωσι τινα εἰς τὴν σκέψιν ὅτι δύναται ἀκολουθῶν ἐντελῶς διάφορον ὁδὸν ἐκείνης τὴν ὁποίαν μέχρι τοῦδε εἶχον ἀκολουθήσει οἱ φιλόσοφοι—ἀδιαφορῶν δῆλα δὴ διὰ τὴν αὐστηρὰν λογικὴν καὶ ἐν πλήρει ἀπὸ τῆς ἐμπειρίας ἀνεξαρτησίᾳ—νὰ συλλάβῃ τὴν (ἀληθῆ) ἔννοιαν καὶ οὐσίαν τῆς πραγματικότητος διὰ *μεγαλοφυοῦς ἐνοράσεως ἢ διαισθήσεως* (intuition) καὶ διὰ συνδυασμοῦ ἰδεῶν (combination). Οὕτως ἐξηγεῖται τὸ φαινόμενον, ὅτι εἰς τὸ σύστημα τοῦ Hegel ἡ ἀντίρρασις, ἡ ὁποία ἐθεωρεῖτο μέχρι τοῦδε ὡς σημεῖον τοῦ μὴ δυνατοῦ, καθίσταται ἀξίωμα κυριαρχοῦν τῆς πραγματικότητος, ὅτι ὑπὸ τοῦ Schopenhauer ἡ αἰτία πάσης πραγματικότητος ἀποδίδεται εἰς τινα ἄλογον ἀρχὴν (τὴν τυφλὴν βούλησιν), ὅτι ὁ Schelling καὶ ὁ Hartmann ἐκτὸς τοῦ λογικοῦ παράγοντος δέχονται καὶ ἓνα μὴ λογικόν (ἄλογον) παράγοντα. Ὡσαύτως καὶ εἰς τὸ σύστημα τοῦ Kant εἰς τὴν ἐν τῇ κανονικότητι τῆς συνειδήσεως ἔχουσαν τὴν αἰτίαν τῆς *μορφῆς* τῆς γνώσεως ἀντιτίθεται ἡ *ῥῆξις* αὐτῆς ὡς ἐν ἐμπειρικῶς δεδομένον στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον δὲν δύναται τελείως νὰ αιτιολογηθῆ καὶ εἶναι τρόπον τινὰ τυχαῖον καὶ ἄλογον.

2. *Ἡ ῥεαλιστικὴ κατεύθυνσις* (Herbart, Lotze) ἐμμένει μὲν εἰς καθ' ἑαυτὰ πράγματα, ἀρνεῖται ὅμως τὸν Καντιανὸν περιορισμὸν τῆς γνώσεως εἰς μόνα τὰ φαινόμενα. Ἡ νόησις—ἡ αὐστηρῶς λογικὴ δῆλα δὴ νόησις, ἡ ἀναγνωρίζουσα τὸν νόμον τῆς ἀντιφάσεως ὡς τὸ ἕψιστον κριτήριον τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ ψεύδους, δύναται νὰ γνωρίσῃ τὴν

πραγματικότητα ὅπως αὕτη εἶναι καθ' ἑαυτὴν μέχρι σημείου τινός. Ἡ μεταφυσικὴ εἶναι δυνατὴ. Ἡ ὀραλιστικὴ κατεύθυνσις παριστᾷ κατὰ ταῦτα ἓνα διὰ τοῦ Καντιανοῦ κριτικισμοῦ μετριασμένον δογματισμόν. Ἡ κατεύθυνσις αὕτη ἀνατρέχει πολλαχῶς εἰς προκαντιανούς φιλοσόφους, Spinoza, Leibniz κλπ., καὶ ἡ διάκρισις δὲ μεταξὺ λογικῶς ἀναγκαίας καὶ ἐμπειρικῆς γνώσεως ἀνακτᾷ εἰς τοὺς φιλοσόφους τῆς κατευθύνσεως ταύτης τὴν σημασίαν της. Εἰς τὰ πορίσματα τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν παρέχει πολλὴν προσοχὴν ἡ κατεύθυνσις αὕτη, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἐξαντληταί εἰς ταῦτα μόνον.

3. Ἄφ' οὗ αἱ ἀπόπειραι τῶν θεωρητικῶν φιλοσόφων ἵνα διὰ μεγαλοφυῶν συλλήψεων κατανοήσωσι θεωρητικῶς τὴν πραγματικότητα ἐναυάγησαν, οἱ δὲ φιλόσοφοι ἔνεκα τῆς παραμελήσεως τῶν γεγονότων τῆς ἐμπειρίας περιῆλθον εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ἐν τῷ μεταξὺ ἀκριβῶς διὰ τῆς προσεκτικῆς παρατηρήσεως τῆς ἐμπειρίας ἀνυψωθείσας φυσικὰς ἐπιστήμας, ἀντίθεσιν ἣτις ἠπεῖλει ν' ἀποβῆ ὀλεθρία διὰ τὴν φιλοσοφίαν, ἐγεννήθη πλέον ὁ πόθος νὰ ἐπανέλθῃ πάλιν ἡ φιλοσοφία εἰς τὸν Καντ καὶ νὰ προσανατολισθῆ πρὸς αὐτόν (Νεοκαντιανισμός). Ὁ πόθος δ' οὗτος ἀνεπτύχθη τοσοῦτο μᾶλλον καθ' ὅσον ὁ κριτικισμὸς ἐφαίνετο ἄφ' ἑνός μὲν—δ' ἂ τοῦ λελογισμένου περιορισμοῦ τῆς θεωρητικῆς γνώσεως εἰς μόνον τὸν κόσμον τῶν φαινομένων—ὡς ἐν προφυλακτικὸν μέσον κατὰ τῆς λαμπούσης, ἀλλὰ φαινομενικῆς γνώσεως τῆς (φιλοσοφικῆς) θεωρίας, ἄφ' ἑτέρου δ' ὡς παρέχων ἐγγύησιν ὅτι δύναται νὰ φέρῃ τὴν φιλοσοφίαν εἰς ἁρμονίαν πρὸς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας. Ἰδίως ἐφαίνετο ὁ Καντιανὸς φαινομεναλισμὸς ὅτι παρεῖχε τὴν δυνατότητα νὰ ὑπερνικήσῃ τὸν διὰ τῆς προόδου τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἀναγεννηθέντα ὕλισμόν καὶ νὰ καταδείξῃ αὐτὸν ὡς μὴ ἔχοντα τὰ στοιχεῖα διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀλη-

θῆς φιλοσοφικῆ κοσμοθεωρία. Ἐκτὸς τῆς καταπολεμήσεως ταύτης τοῦ ὑλισμοῦ καθίστα συγχρόνως δυνατὴν ὁ Καντιανὸς φαινομεναλισμὸς καὶ ἰδεαλιστικὴν τινα (μειωρισμένην ὅμως) κοσμοθεωρίαν.

4. Πρέπει τέλος νὰ ἀναφερθῆ ἔνταῦθα καὶ τετάρτη τις κατεύθυνσις, ἣ ὁποία ὀρμαῖται ὁμοίως ἀπὸ τοῦ Kant, ἀλλ' ἐν μέρει μὲν ὑπερβαίνει αὐτόν, ἐν μέρει δὲ ἀνατρέχει εἰς τὴν προκантиανὴν φιλοσοφίαν : ὁ θετικισμὸς, Positivismus (Comte, Mill, Spencer). Ὁ Kant εἶχε μὲν διδάξει τὴν προτεραιότητα τῶν μορφῶν τῆς γνώσεως, ἀλλὰ συγχρόνως εἶχεν ἐξάρει ὅτι μόνον ἐμπειρικὴν χρῆσιν αὐτῶν δυνάμεθα νὰ κάμωμεν, καθ' ὅσον αὐταὶ ἀναφέρονται μόνον εἰς τὰντικείμενα τῆς ἐμπειρίας. Ἡ διδασκαλία αὕτη τοῦ Kant δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς περιέχουσα ἐμπειριστικὰ στοιχεῖα. Περισσότερον ὅμως προσήγγισεν ὁ Kant πρὸς τὸν ἐμπειρισμόν, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι ἀνεγνώρισεν ὅτι ἡ αἴσθησις ἢ παρέχουσα εἰς ἡμᾶς τὴν ὕλην τῆς γνώσεως εἶναι παράγων ἐμπειρικὸς καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι παρεδέχθη ὅτι οἱ φυσικοὶ νόμοι εἶναι γνώσεις ληφθεῖσαι δι' ἀφαιρέσεως ἐκ τῆς ἐμπειρίας καὶ χρήζουσαι τῆς δι' αὐτῆς ἐπιβεβαιώσεως. Τὴν ἐμπειριστικὴν ταύτην ἀποψιν ἐπεξέτεινεν ὁ θετικισμὸς εἰς πᾶσαν τὴν γνῶσιν, ἐξελίσπων οὕτω τὸν ἐμπειρισμόν εἰς αἰσθησιαρχίαν καὶ συνδυάζον αὐτὸν μετὰ τοῦ ὑπὸ τοῦ Kant ὑποστηριζομένου φαινομεναλισμοῦ. Ὁ θετικισμὸς διδάσκει κατὰ ταῦτα ὅτι τὰ ὑποκειμενικὰ περιεχόμενα τῆς αἰσθήσεως ἡμῶν, τὰ φαινόμενα, ἀποτελοῦσι τὸ μοναδικὸν ἀντικείμενον τῆς γνώσεως ἡμῶν καὶ ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς γνώσεως ἡμῶν ἐξαντλεῖται κυρίως εἰς τὸ ἐξῆς ἔργον : εἰς τὸ νὰ συνδυάσωμεν κατὰ τὸ δυνατόν ἐνιαίως, περιγράψωμεν καὶ ἐξηγήσωμεν τὰ φαινόμενα κατ' ἀπόψεις τὰς ὁποίας παρέχει εἰς ἡμᾶς αὕτη ἢ ἐμπειρία. **Τὸ καθ' ἑαυτὸ τῶν ὄντων δὲν δύναται νὰ γνωσθῆ.** Συγχρόνως ἐπωφε-

λεῖται ὁ θετικισμὸς τῆς διὰ τοῦ Hegel καὶ τοῦ Darwin μεγίστην ἀξίαν ἀποκτησάσης ἀρχῆς τῆς ἐξελίξεως, ἵνα συνδυάσῃ μετὰ τοῦ ἐμπειρισμοῦ τὸν Καντιανὸν προτεραιισμόν. Αἱ μορφαὶ ἐντὸς τῶν ὁποίων καὶ διὰ τῶν ὁποίων δοῦν ἡ γνῶσις ἡμῶν εἶναι βεβαίως δι' ἕκαστον αἰομον ἐκ τῶν προτέρων, ἐφ' ὅσον ἔχουσι τὴν αἰτίαν αὐτῶν εἰς τὸν ἔμφυτον φυσικὸν καὶ ψυχικὸν ὀργανισμόν. Αἱ ἔμφυτοι ὁμοίως καὶ ἐκ τῶν προτέρων αὐταὶ μορφαὶ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα μακρᾶς καὶ δι' (ἐπανειλημμένων) ἐμπειριῶν συντελεσθείσης ἐξελίξεως τῆς φυλῆς, εἶναι δᾶρον τῶν προγόνων, οἱ ὅποιοι πᾶν τὸ ἐμπειρικῶς κτηθὲν κατέλιπον εἰς ἡμᾶς ὡς κληρονομίαν.

Ἡ ἰδεαλιστικὴ κατεύθυνσις.

Fichte, Schelling, Hegel.—Schopenhauer, v. Harmann.

1. Johann Gottlieb Fichte

1762—1814.

(Φίχτε)

Ὁ Fichte ἐγεννήθη εἰς Rammenau (1762) ἐν τῇ Oberlausitz καὶ ἐσπούδασε κατ'ἀρχὰς θεολογίαν· εἰλκύσθη ὁμοίως κατόπιν διὰ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Kant εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Κατὰ τὸ 1791 ἐγένετο καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου ἐν Ἰένῃ, παρητήθη ὁμοίως ἕνεκα τῆς κατηγορίας τῆς ἀθείας ἣτις ἠγέρθη κατ' αὐτοῦ. Ἐξ Ἰένης μετέβη εἰς Βερολίνον, κατὰ δὲ τὸ 1805 εἰς Ἐρλίγγην. Κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 1807 ἐξεφώνησεν ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τοῦ Βερολίνου τοὺς περιφήμους αὐτοῦ «λόγους πρὸς τὸ γερμανικὸν ἔθνος» (Reden an die deutsche Nation), κατὰ δὲ τὸ 1807 ἐγένετο καθηγητὴς ἐν Βερολίνῳ. Προσβληθεὶς ὑπὸ ἐπιδημικῆς νόσου, ἣτις εἶχεν ἐνσκήψει κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου, ἀπέθανεν ὡς θῦμα τῶν ἀπελευθερωτικῶν τῆς Γερμανίας πολέμων, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχε μετάσχει μετὰ τῆς συζύγου του,

περιθάλπων (καὶ αὐτὸς ἐκτὸς τῆς συζύγου του) τοὺς τραυματίας (1814)

Τὰ σπουδαιότατα τῶν ἔργων : Βάσις τῆς ὅλης περὶ ἐπιστήμης διδασκαλίας (Grundlage der gesamten Wissenschaftslehre) 1794. Πρώτη εἰσαγωγή εἰς τὴν περὶ ἐπιστήμης διδασκαλίαν. Δευτέρα εἰσαγωγή εἰς τὴν περὶ ἐπιστήμης διδασκαλίαν 1797. Τὸ σύστημα τῆς περὶ τῶν ἡθῶν διδασκαλίας κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς περὶ ἐπιστήμης διδασκαλίας 1798. Περὶ τοῦ προσορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Τὰ κύρια στοιχεῖα τοῦ παρόντος αἰῶνος (φιλοσοφία τῆς ἱστορίας) 1806. Καθοδήγησις πρὸς τὸν μακάριον βίον 1806. Περὶ τοῦ προσορισμοῦ τοῦ ἐπιστήμονος (λαϊκὴ ἐκθεσις τοῦ συστήματος) 1794.

Ἡ ἱστορικὴ ἀποστολὴ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Fichte (1)

(1) Τὸ σύστημα τοῦ Fichte δύναται τις κατὰ βίβλος νὰ κατανοήσῃ, ἐὰν γνωρίζῃ καλῶς καὶ τὸν βίον αὐτοῦ, διότι, ὅπως ἐκ τῶν φιλοσόφων τῆς ἀρχαιότητος εἰς τὸν Σωκράτη, οὕτω καὶ εἰς αὐτὸν ἡ θεωρία καὶ ἡ πράξις εἶναι στενῶς πρὸς ἀλλήλας συνυφασμεναι, οὐδὲ δύναται τις νὰ ἐννοήσῃ τὸν φιλόσοφον, ἐὰν δὲν ἔχῃ προηγουμένως γνωρίσει τὸν ἀνθρώπον. Μόνον ἐὰν γνωρίζῃ τις τοὺς εὐθαρσεῖς καὶ τῆς ἀπολυταρχικῆς κυβερνήσεως τῆς Σαξονικῆς Βασιλείας ἀγῶνας, καθ' οὓς ἤλθεν εἰς σύγκρουσιν καὶ πρὸς τὸν Goethe, ὑπουργὸν τῆς κυβερνήσεως ἐκείνης, καὶ συνετεία τῶν ὁποίων ἐγκαιέλιπε τὴν Ἰέναν, ἀπολυθεὶς ἐκ τῆς θέσεως τοῦ καθηγητοῦ τοῦ ἀνεπιστημίου· τὸ θάρος μετὰ τοῦ ὁποίου ἐξεβρόντησεν ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τοῦ Βερολίνου τοὺς πατριωτικοὺς αὐτοῦ λόγους πρὸς τὸ γερμανικὸν ἔθνος, καθ' ὃν χρόνον τὰ γαλλικὰ στρατεύματα κατεῖχον τὴν πόλιν, ἐν Νοεμβριῳ δὲ εἶχε τυφωκισθῆ ὁ βιβλιοπώλης Palm, διότι μεταξὺ τῶν ὑ.ε' αὐτοῦ γενομένων ἐκδόσεων περιλαμβάνετο πρὸς γματεία τις ἐπικρίνουσα τὸν Ναπολέοντα· μόνον ἐὰν γνωρίζῃ τις ταῦτα, δύναται νὰ ἐννοήσῃ διατί ὁ Fichte θεωρεῖ πάντα τὸν κόσμον ὡς παραγόμενον ἐκ τοῦ ὑποκειμένου. Τὴν σκέψιν αὐτοῦ εἶχεν ἀπασχολήσει ζοηρῶς, ἀπ' ἧς ἐποχῆς ἐσπούδαζε θεολογίαν, τὸ πρόβλημα περὶ ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως· κατ' ἀρχὰς ἀπέκλινεν εἰς τὴν ἀρνητικὴν τοῦ προβλή-

ἔγκειται εἰς τὴν προσπάθειαν, ἵνα ἅπαν τῆς Καντιανῆς φιλοσοφίας τὸ περιεχόμενον στηρίξη ἐπὶ μιᾶς ἀρχῆς, ὡς βάσεως. Οὕτω δὲ διὰ τοῦ Fichte ἐξέρχεται ἡ Καντιανὴ φιλοσοφία τῶν ὁρίων, τὰ ὁποῖα ἔδωκεν εἰς αὐτὴν ὁ ἰδρυτής της καὶ τὰ ὁποῖα ὄφειλεν αὕτη νὰ ἔχη ὡς κριτικὴ φιλοσοφία.

Ἡ ὑψίστη ὁμῶς αὕτη καὶ μοναδικὴ ἀρχὴ δὲν δύναται

ματος τούτου λύσιν, εἶχε δὲ πείσει περὶ τῆς ὀρθότητος τῆς γνώμης του ταύτης, καὶ τὸν πενθερόν του Rahm, μεθ' οὗ πολλάκις εἶχε περὶ τοῦ ζητήματος συζητήσει. Κατὰ τὸ 1791 ὁμῶς εὕρισκόμενος ὁ Fichte ἐν Λειψίᾳ παρεκλήθη ὑπὸ τινος σπουδαστοῦ, ἵνα δι' ἰδιαιτέρων μαθημάτων εἰσαγάγῃ αὐτὸν εἰς τὴν Καντιανὴν φιλοσοφίαν. Ἐπειδὴ δ' ὡς εὐσυνειδητὸς διδάσκαλος ἠσθάνετο ὡς καθήκον του νὰ γινώσκῃ αὐτὸς πρῶτον κατὰ βάθος ἐκεῖνο τὸ ὅποτον ἐπρόκειτο νὰ διδάξῃ, ἐπεδοῦθη εἰς τὴν μελέτην τῆς Καντιανῆς φιλοσοφίας. Νέος κόσμος καὶ νέοι ὀρίζοντες ἠνοιχθήσαν πρὸ αὐτοῦ. Εἰς τὴν Καντιανὴν φιλοσοφίαν εὗρεν ὅ,τι ἐζήτηι. Ὡς γνωστόν, ὁ Kant ἐδέχετο μὲν τὴν ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεως, ἀλλὰ μόνον ὡς αἴημα τοῦ πρακτικοῦ λόγου, ἐν ᾧ κατ' αὐτὸν συμφώνως πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ θεωρητικοῦ λόγου ὁ ἄνθρωπος ὡς εὕρισκόμενος ἐντὸς τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου δὲν εἶναι ἐλεύθερος, πᾶσαι δ' αἱ πράξεις αὐτοῦ εἶναι ἀπολύτως καθωρισμέναι. Ὁ Fichte ὁμῶς ἐνομίσεν ὅτι καὶ ἐκ τῆς θεωρητικῆς φιλοσοφίας τοῦ Kant δύναται νὰ ἐξαχθῇ το συμπέρασμα περὶ ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου. Εἶδομεν ἤδη εἰς τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὴν μετακαντιανὴν φιλοσοφίαν τὰς δυσχερείας, μεθ' ὧν συνδέεται ἡ διδασκαλία περὶ τοῦ καθ' ἑαυτὸ πράγματος. Ὑπάρχει μὲν βεβαίως—κατὰ Kant—τὸ καθ' ἑαυτὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ὡς τι εἰς ἡμᾶς ἐντελῶς ἄγνωστον καὶ ἀπρόσιτον. Το δὲ φαινόμενον προέρχεται μὲν ἐκ τοῦ πράγματος, ἀλλ' ἕως ὅπου καταστῆ φαινόμενον προσλαμβάνει τόσα ὑποκειμενικὰ στοιχεία, ὥστε νὰ δύναται κατὰ τὸ πλεῖστον αὐτοῦ μέρος νὰ θεωρηθῆ ὡς δημιούργημα τοῦ ὑποκειμένου. Ἀλλὰ καὶ ἡ γνώμη περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ καθ' ἑαυτὸ πράγματος καὶ περὶ ἐρεθισμῶν ἐξ αὐτοῦ προερχομένων στηρίζεται ἐπὶ μὴ ἐπιτρεπομένης χρήσεως τῆς κατηγορίας τῆς αἰτιότητος καὶ τῆς ἐποπτείας τοῦ χρόνου εἰς τὰ ἔκτος τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου εὕρισκόμενα πράγματα.

Συνεπεστερον λοιπὸν πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς Καντιανῆς φιλοσο-

νά είναι οίονδήποτε ἀντικείμενον, ἀλλὰ δύναται νά εὐρεθῆ ἔάν τις ὀρμηθῆ *μόνον* ἐκ τοῦ ὑποκειμένου, εἰς τὸ ὅποιον καὶ διὰ τὸ ὅποιον *μόνον* ὑπάρχουσι τὰντικείμενα. Εὐρίσκομεν δὲ τὴν ὑψίστην ταύτην ἀρχὴν *ἐξετάζοντες ἡμᾶς αὐτούς καὶ μεταφερόμενοι (ἐμπαύοντες) διὰ νοητῆς ἐποπτείας* εἰς τὴν ἀναγκαίαν βᾶσιν καὶ προϋπόθεσιν παντὸς τὸ ὅποιον εὐρίσκομεν ὡς τι ὠρισμένον καὶ βέβαιον ἐν ἡμῖν αὐτοῖς. *Προϋπόθεσις παντὸς ὠρισμένου καὶ βεβαίου, πάντων τῶν περιεχομένων τοῦ ἐγώ, εἶναι αὐτὸ τὸ ἐγώ. Εἰς πᾶν τὸ ὅποιον νοεῖ τὸ ἐγὼ νοεῖ συγχρόνως καὶ ἑαυτό.* Δὲν δύναται τοῦτο νά νοήσῃ τι χωρὶς συγχρόνως νά νοησῇ καὶ ἑαυτό. *Τὸ ἐγώ*—οὐχὶ τὸ ἰδιαιτέρως ὠρισμένον, τὸ ἐμπειρικὸν καὶ ἀτομικόν, ἀλλὰ τὸ ὑπολειπόμενον μετὰ τὸν ἀποχωρισμὸν παντὸς ἰδιαιτέρου προσόντος καὶ εἰς πᾶν με-

φίας ἦτο ν' ὀρμηθῆ τις τὴν ὑπαρξίν τῶν καθ' ἑαυτὰ πραγμάτων, νά παραγάγῃ δὲ τὸν ἐμπειρικὸν κόσμον οὐ μόνον κατὰ τὴν μορφήν ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ὕλην αὐτοῦ ἐκ τοῦ γινώσκοντος ὑποκειμένου. Ἄφ' οὗ ὅμως οὕτως ὁ ἐμπειρικὸς κόσμος δημιουργεῖται ἐκ τοῦ ὑποκειμένου, τοῦ «ἐγώ»—θά ἴδωμεν δὲ ποίαν ἐννοίαν ἔχει τὸ «ἐγώ» τοῦτο εἰς τὸ σύστημα τοῦ Fichte—, τὸ ὑποκείμενον-δημιουργοῦν τὸν κόσμον, ἵνα δράσῃ καὶ ἐκπληρώσῃ ἐν αὐτῷ τοὺς σκοπούς του, δὲν ἐξουσιάζεται καὶ κυριαρχεῖται ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦναντίον ἐξουσιάζει καὶ κυριαρχεῖ καὶ προσδιορίζει αὐτόν. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι λοιπὸν ἐλεύθερος πλέον ἀπέναντι τοῦ κόσμου, ἔχει ἐλευθέρων βουλήσιν. Ἐκ τοιοῦτων λοιπὸν προϋποθέσεων ὠρμήθη ὁ Fichte, ἵνα ἐρμηνεύσῃ, καθ' ὃν τρόπον ἠρμήνευσε, τὴν Καντιανὴν φιλοσοφίαν. Ὁ Kant διεμαρτυρήθη βεβαίως διὰ τὴν ἐρμηνείαν ἣν ἔδιδεν ὁ Fichte εἰς τὸ σύστημά του καὶ ἐνέμεινε εἰς τὴν γνώμην του περὶ πραγματικότητος τῶν καθ' ἑαυτὰ πραγμάτων. Εἰς τὴν φιλοσοφίαν κατὰ ταῦτα τοῦ Fichte διαγράφεται ζωηρῶς καὶ ὁ χαρακτὴρ τοῦ δημιουργοῦ αὐτῆς, οὕτω δ' ἀποδεικνύεται ἀληθῆς ἡ περίφημος αὐτοῦ ῥῆσις : «ποίαν φιλοσοφίαν ἐκλέγει τις, ἐξαρτᾶται ἐκ τούτου κυρίως, τίνος εἴδους ἄνθρωπος εἶναι τις.» (Was man für eine Philosophie wählt, hängt davon ab, was man für ein Mensch ist). Σ. Μ.

ρικόν καὶ ὠρισμένον περιεχόμενον, τὸ γενικὸν καὶ ὑπερα-
τομικὸν ἐγὼ — ὁ λόγος, ὁ νοῦς — τὸ ἐγὼ τοῦτο λοιπὸν
εἶναι ἢ μᾶλλον, ἐξ ἧς προέρχεται ἕκαστον ὠρισμένον
περιεχόμενον τῆς συνειδησεως καὶ ἅπασα ἢ ἐμπειρικὴ
πραγματικότης. Τὸ ἐγὼ ὅμως τοῦτο δὲν πρέπει νὰ νοηθῆ
ὡς τι ἐνησυχάζον «εἶναι», ἀλλ' εἶναι λειτουργία τις, ἐνέρ-
γεια, προᾶξις («ἐν ἀρχῇ» ἦν ἡ προᾶξις). Τὸ «εἶναι» ὑπάρχει
μόνον ἐφ' ὅσον νοεῖ ἑαυτὸ· παράγει ἑαυτὸ διὰ τῆς ἰδίας
αὐτοῦ νοητικῆς ἐνεργείας. Ἀπὸ τῆς ἀρχικῆς ταύτης πράξεως
ἀπορρέουσι μετὰ ἐσωτερικῆς ἀναγκαιότητος πᾶσαι αἱ λοιπαί,
δι' ὧν παράγεται κατὰ τὴν μορφήν καὶ τὴν ὕλην τὸ περιε-
χόμενον τῆς συνειδήσεως. Σκοπὸς κατὰ ταῦτα τῆς περὶ ἐπι-
στήμης διδασκαλίας — ἢ, ὅπερ τὸ αὐτό, τῆς φιλοσοφίας — εἶ-
ναι νὰ ἐκθέσῃ τὸ φαινόμενον τοῦτο καὶ τοιουτοτρόπως στη-
ρίξῃ καὶ ἀποδείξῃ πᾶσαν τὴν ἐπιστήμην ὡς προερχομένην
ἐκ τοῦ ὑποκειμένου, ἐκ τοῦ ἐγὼ.

Τὴν ἀρχικὴν ταύτην τοῦ ἐγὼ ἐνέργειαν ἐκφράζει ὁ Fichte
διὰ τῆς ἐξῆς προτάσεως : «Τὸ ἐγὼ θέτει ἑαυτό». Ἡ αὐτό-
θεσις ὅμως αὕτη τοῦ ἐγὼ περιλαμβάνει ἀναγκαίως καὶ μίαν
ἄλλην προᾶξιν. Τὸ ἐγὼ ἀντιθέτει εἰς ἑαυτὸ ἐν «οὐχὶ ἐγὼ».
Ἀμφότερα δὲ ταῦτα, τὸ «ἐγὼ» δῆλα δὴ καὶ τὸ «οὐχὶ ἐγὼ»,
εἶναι ἀναποσπᾶστως συνδεδεμένα, διότι τὸ «ἐγὼ» εἶναι «ἐγὼ»
μόνον ἐφ' ὅσον ἀντιθέτει εἰς ἑαυτὸ ἐν «οὐχὶ ἐγὼ», ἀπὸ τοῦ
ὁποίου διακρίνεται.

Ἀλλὰ καὶ ἡ θέσις τοῦ «οὐχὶ ἐγὼ» εἶναι ἐνέργεια τοῦ
ἐγὼ καὶ συμβᾶν λαμβάνον χώραν εἰς τὸ ἐγὼ. Ἀμφότεραι
ὅμως αἱ προτάσεις, αἱ ἐκφράζουσαι καὶ ἐκδηλοῦσαι ἐξωτε-
ρικῶς τὰς ῥηθείσας ἐνεργείας, ἀντιφάσκουσι πρὸς ἀλλήλας,
ἐφ' ὅσον διὰ τῆς θέσεως τοῦ «ἐγὼ» ἀρνούμεθα τὸ «οὐχὶ ἐγὼ»
διὰ δὲ τῆς θέσεως τοῦ «οὐχὶ ἐγὼ» ἀρνούμεθα τὸ «ἐγὼ».
Ἡ ἀντίθεσις αὕτη ἐξομαλύνεται διὰ νέας τινός (νοητικῆς)
πράξεως, ἐκ τῶν δύο προηγουμένων μετ' ἀναγκαιότητος

ἀπορροεύσης, διὰ τῆς ὁποίας «ἐγώ» καὶ «οὐχὶ ἐγώ» περιο-
ρίζονται ἀμοιβαίως, αἴρονται δῆλα δὴ ἐν μέρει : τὸ ἐγὼ ἀν-
τιθέτει εἰς τὸ ἐγώ, τὸ τμητὸν ἐγώ, ἐν τμητὸν οὐχὶ ἐγώ.
Ἐκ τῶν τριῶν τούτων προτάσεων, αἱ ὁποῖαι ἐκαρδιάζουσιν
ἀρχικὰς καὶ θεμελιώδεις τοῦ ἐγὼ ἐνεργείας, ἡ μὲν πρώτη
εἶναι κατὰ τὴν μορφήν καὶ τὸ περιεχόμενον ἀπόλυτος, διότι
μορφή καὶ περιεχόμενον προσδιορίζουσι καὶ ἐπιβάλλουσιν
ἀλλήλας ἀμοιβαίως. Ἡ δευτέρα κατὰ μὲν τὴν μορφήν εἶναι
ἀπόλυτος, διότι ἡ ἀντίθεσις δὲν δύναται νὰ παραχθῇ ἐκ τῆς
θέσεως κατὰ τὸ περιεχόμενον ὅμως εἶναι προσδιορισμένη
καὶ ἐξηρητημένη, διότι τὸ «οὐχὶ ἐγώ» προὑποθέτει τὸ «ἐγώ».
Ἡ τρίτη πρότασις εἶναι κατὰ μὲν τὴν μορφήν προσδιορι-
σμένη καὶ ἐξηρητημένη, διότι τὸ ζήτημα τὸ ὁποῖον πρόκει-
ται νὰ λύσῃ τίθεται εἰς αὐτὴν διὰ τῆς ἀντιθέσεως τῶν δύο
πρῶτων κατὰ τὸ περιεχόμενον ὅμως εἶναι ἀπόλυτος, διότι
ἡ λύσις τοῦ ζητήματος δὲν δίδεται διὰ τῶν δύο προηγουμέ-
νων προτάσεων. Εἰς τὰς νοητικὰς ἐνεργείας τὰς ὁποίας πα-
ριστάνουσιν αἱ προτάσεις αὗται στηρίζονται (καὶ ἐξ αὐτῶν
ἀπορρέουσι) τὰ λογικὰ ἀξιώματα τῆς ταυτότητος ($A = A$, ἥτις
πρότασις ἰσχύει μόνον ἐφ' ὅσον ὑπάρχει πρῶτον ἐν A , τὸ ὁποῖ-
ον κατόπιν εἶναι ἴσον πρὸς ἑαυτό), τῆς ἀντιθέσεως καὶ τοῦ
ἀποχρῶντος λόγου ὡσαύτως καὶ αἱ κατηγορίαι τῆς πραγμα-
τικότητος, τῆς ἀρνήσεως καὶ τοῦ περιορισμοῦ ('). Πᾶσαι αἱ
λοιπαὶ προτάσεις προσδιορίζονται διὰ τῶν τριῶν ἐκείνων
ὑψίστων ἀξιωμάτων καὶ πρέπει νὰ ἐκκληθῶσιν ἐξ αὐτῶν.

(1) Καταφαίνεται τοιουτοτρόπως ἡ ἀπόπειρα τοῦ Fichte ἵνα τὰ
ἐκ τῶν προτέρων ἐν τῇ νοήσει περιεχόμενα στοιχεῖα ἐξηγηθῶσιν
ὡς περιεχόμενα ἐκ τῶν ἀρχικῶν πράξεων τῆς αἰτίας αἰτίας τῆς
ἐμπειρικῆς πραγματικότητος, ἥτοι τοῦ ἐγώ, ἐν ᾧ ὁ Kant ἀρνεῖ-
ται μὲν τὴν ἐκ τῆς ἐμπειρίας προέλευσιν αὐτῶν καὶ θεωρεῖ ταῦτα
ὡς a priori ἐν τῇ συνειδήσει ὑπάρχοντα, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἐξηγῆ
διατί αὐτὰ ἀκριβῶς καὶ οὐχὶ ἄλλα τινὰ εἶναι τὰ ἐκ τῶν προτέρων
στοιχεῖα τῆς συνειδήσεως. Σ. Μ.

Πράγματι δὲ ὁ τρόπος καθ' ὃν τὸ «ἐγὼ» διὰ τῆς θέσεως τοῦ «οὐχὶ ἐγὼ» περιπίπτει εἰς ἀντίφασιν πρὸς ἑαυτὸ καὶ αἴρει τὴν ἀντίφασιν ταύτην διὰ τοῦ περιορισμοῦ τοῦ ἐνὸς διὰ τοῦ ἑτέρου, ὁ τρόπος οὗτος χρησιμεύει ὡς πρότυπον διὰ πᾶσαν τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν (διαλεκτικὴ μέθοδος, θέσις, ἀντιθέσις, σύνθεσις) καὶ ὑποδεικνύει τὸ ἀπείρως μεμακρυσμένον τέρας τῆς μεθόδου ταύτης. **Τὸ τρίτον ἀξίωμα περιέχει τι διπλοῦν**. Τὸ «ἐγὼ» θέτει ἑαυτὸ ὡς περιορισμένον διὰ τοῦ «οὐχὶ ἐγὼ»· **κατὰ τοῦτο εἶναι θεωρητικόν**. Ὡσαύτως αὐτὸ τοῦτο τὸ ἐγὼ θέτει τὸ «οὐχὶ ἐγὼ» ὡς περιορισμένον διὰ τοῦ «ἐγὼ», **κατὰ τοῦτο δὲ εἶναι πρακτικόν**. Ἀμφοτέραι δὲ αἱ προτάσεις αὗται ἀποτελοῦσι τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν βάσιν τῆς θεωρητικῆς καὶ τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας, εἰς τὰς ὁποίας διαιρεῖται ἡ περὶ ἐπιστήμης διδασκαλία.

Ἡ θεωρητικὴ φιλοσοφία δεικνύει κατὰ ταῦτα ὅτι τὸ «ἐγὼ» τείνει διαρκῶς ἐκτὸς ἑαυτοῦ (ἤτοι τείνει νὰ πράξῃ τι, νὰ ἐνεργήσῃ), ἔνεκα δὲ τῆς τάσεώς του ταύτης ἐπιβάλλει εἰς ἑαυτὸ διαρκῶς περιορισμούς (φραγμούς), οἵτινες πρέπειν ὑπερνικηθῶσι. Πρὸς τοῦτο αἰσθητοποιεῖ τὸ ἐγὼ τοὺς περιορισμούς τούτους, φέρει αὐτοὺς εἰς τὴν συνείδησίν του ἢ ὅπερ τὸ αὐτό, μεταβάλλει αὐτοὺς εἰς ἀντικείμενα. Αἰσθητοποιοῦν δὲ τὸ «ἐγὼ» τοὺς περιορισμούς τούτους καὶ μεταβάλλον αὐτοὺς εἰς ἀντικείμενα **οἰκοδομεῖ ἀσυνειδήτως** (χωρὶς δῆλα δὴ νὰ ἔχη συνείδησιν ὅτι τὰντικείμενα εἶναι οἱ αὐτοπεριορισμοὶ του αἰσθητοποιημένοι) **τὸν κόσμον του**. Ἐξ ἐκάστης δὲ συναντήσεως (συμπλοκῆς) τῶν δύο ἀντιθέτων πρὸς ἀλλήλας τάσεων—τῆς τάσεως πρὸς ἐνέργειαν καὶ τῆς ἐξ αὐτῆς προερχομένης καὶ ἀντιθέτου πρὸς αὐτὴν ἑτέρας τάσεως πρὸς θέσιν (αὐτο)περιορισμῶν, οἵτινες πρέπειν νὰ ὑπερνικηθῶσι—προκύπτει ἐν ἰδιαιτέρον εἶδος παραστάσεως, ἡ αἴσθησις (ἥτις ὡς προϊὸν τῆς φανταστικῆς καὶ παραγωγικῆς δυνάμεως δημιουργεῖ καὶ τὴν ὕλην τῆς παρα-

στάσεως) καὶ ἡ ἐποπτεία, ἐπίσης δὲ προέρχονται ἐκ τῆς συναντήσεως ταύτης καὶ αἱ κατηγορίαι, ἡ νόησις, ἡ κριτικὴ δύναμις καὶ ὁ λόγος. Τὸ *τελικὸν* σημεῖον τῆς ὅλης ἐξελίξεως τοῦ θεωρητικοῦ «ἐγὼ» εἶναι ἡ ἐπίγνωσις, ὅτι τὸ «οὐχὶ ἐγώ», ὅπερ ἐμφανίζεται εἰς ἡμᾶς ὡς εἰς κόσμος ἀντικειμενικῶν (πραγμάτων ἐκτὸς ἡμῶν καὶ καθ' ἑαυτὰ ὑφισταμένων), εἶναι πράγματι δημιουργημὰ τοῦ ἐγὼ καὶ αὐτοπεριορισμὸς αὐτοῦ.

Καὶ τὸ θεωρητικὸν λοιπὸν ἐγὼ εἶναι ἐν τέλει ἐνεργόν. Μόνον δὲ διότι εἶναι ἐνεργόν, διότι δρᾷ ἐμπρόκτως, δύναται τὸ ἐγὼ νὰ εἶναι καὶ θεωρητικόν. Τὸ πρωτεῖον τοῦ πρακτικοῦ λόγου ὑπὲρ τὸν θεωρητικόν, τὸ ὁποῖον ἐδίδασκεν ὁ Καντ, τὸ πρωτεῖον τοῦτο τὸ ἐξαίρει ὁ Fichte μετὰ μείζονος ἀποφασιστικότητος. Ἀναγνωρίζει δὲ τις τὸ πρωτεῖον τοῦτο τοῦ πρακτικοῦ λόγου εἰς τὸ γεγονός ὅτι, ὡς διδάσκει ἡ *πρακτικὴ φιλοσοφία*, ἅπασ ὁ αὐτοπεριορισμὸς τοῦ ἐγὼ καὶ ἡ (ὑπ' αὐτοῦ) οἰκοδόμησις τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου γίνεται μόνον ἐκ πρακτικῶν ἐλατηρίων καὶ διὰ πρακτικῶν σκοποῦς. Τὸ ἐγὼ θέτει ἐν «οὐχὶ ἐγώ», ἕνα κόσμον, διότι θέλει νὰ δράσῃ καὶ διότι, ἵνα δράσῃ, πρέπει νὰ ἔχῃ ἐν ἀντικείμενον, εἰς τὸ ὁποῖον νὰ δύναται νὰ ἐπιδρᾷ. *Εἶναι λοιπὸν θεωρητικὸν τὸ ἐγὼ, ἵνα εἶναι πρακτικόν.* Ἐνεκα τοῦ αὐτοῦ λόγου κατατέμνεται τὸ ἀπόλυτον ἐγὼ εἰς ἐπὶ μέρους ἐμπειρικὰ ἐγώ. Ἡ φύσις καὶ τὰ ἐπὶ μέρους ἐμπειρικὰ ἐγὼ εἶναι μέσα πρὸς τὸν σκοπὸν. Ἐὰν λοιπὸν τὸ ἐγὼ παράγῃ τὸ ἀντικείμενον, τὴν φύσιν, πρὸς τὸν σκοπὸν μόνον νὰ εἶναι πρακτικόν, ἔπεται ὅτι ὀφείλει νὰ φυλάξῃ τὴν αὐτοτέλειαν αὐτοῦ ἀπέναντι τοῦ οὐχὶ ἐγώ, νὰ ὑποτάξῃ τοῦτο εἰς ἑαυτό, νὰ ὑπερνικᾷ ἐν διαρκῶς ἀνανεουμένῃ πάλῃ τὸν περιορισμὸν ὃν θέτει εἰς ἑαυτό. Ταῦτα ὀφείλει νὰ ἐκτελέσῃ τὸ ἐγὼ, εἰάν πρόκειται νὰ μείνῃ πιστὸν πρὸς τὴν οὐσίαν αὐτοῦ καὶ νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς ὑποχρεώσεις τὰς ὁποίας ἐπιβάλλει εἰς αὐτὸ ἡ οὐσία του. Ἡ κυρία καὶ ἀρχικὴ τοῦ ἐγὼ

ὁρμὴ σκοπεῖ ἀπόλυτον αὐτοτέλειαν, ἀνεξαρτησίαν καὶ ἐλευθερίαν. Ἐπιβαλλομένη δ' ἡ ἀρχικὴ αὕτη ὁρμὴ εἰς τὴν συνείδησιν ἐμφανίζεται εἰς αὐτὴν ὡς κατηγορικὴ προσταγή, ὑποδεικνύουσα εἰς αὐτὴν—εἰς τὸ ἐγὼ—ὅτι πρέπει ν' ἀποβλέψη εἰς σκοπόν, πηγάζοντα ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ ἐγὼ καὶ ἔχοντα διὰ τοῦτο ἀπόλυτον κῦρος, δῆλα δὲ εἰς τὴν αὐτονομίαν, ἐλευθερίαν καὶ αὐτοτέλειαν τοῦ ἐγὼ.

Εἰς τὴν ὁρμὴν ταύτην ἀντιτίθεται ἡ φυσικὴ ὁρμὴ, ἡ ἐπιθυμία πρὸς τὰ αντικείμενα καὶ τὴν ἀπόλαυσιν τὴν ὁποῖαν ταῦτα παρέχουσι, μία ὁρμὴ ἡ ὁποία καθιστᾷ ἡμᾶς ἐξηρημαμένους ἐκ τῶν ἀντικειμένων. Ἡ ὁρμὴ ὅμως αὕτη προέρχεται ἐκ τῆς πρώτης καὶ ἀρχικῆς ὁρμῆς, ὡς καὶ τὸ «οὐχὶ ἐγὼ» ἐκ τοῦ ἐγὼ. Ἴνα ἡ πρώτη καὶ ἀρχικὴ ὁρμὴ ὑπερνικήσῃ τὴν φυσικὴν ὁρμὴν, πρέπει (ἡ πρώτη ὁρμὴ) νὰ ὑποτάξῃ αὐτὴν εἰς ἑαυτήν. Ἡ ὑποταγὴ δ' αὕτη τῆς φυσικῆς εἰς τὴν πρώτην καὶ ἀρχικὴν ὁρμὴν ἐπέρχεται διὰ τοῦ ὅτι ἡ πρώτη ὁρμὴ παραλαμβάνει τρόπον τινὰ καὶ δέχεται ἐν ἑαυτῇ τὴν φυσικὴν ὁρμὴν, δανείζεται ἐξ αὐτῆς τὸ ἀντικείμενον, διατηροῦσα ὅμως συγχρόνως καὶ τὴν πρὸς ἀνεξαρτησίαν τάσιν αὐτῆς. Σχηματίζει λοιπὸν καὶ διαμορφώνει ἡ πρώτη καὶ ἀρχικὴ ὁρμὴ τὸ ἀντικείμενον, οὐχὶ ἵνα ἀπολαύσῃ αὐτό, ἀλλ' ἵνα μεταχειρισθῇ αὐτὸ ὡς μέσον διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ σκοποῦ της, τείνοντος πρὸς ἀνεξαρτησίαν καὶ ἐλευθερίαν. Ἐν τῇ μορφῇ δὲ ταύτῃ ἐμφανίζεται ἡ πρώτη καὶ ἀρχικὴ ὁρμὴ ὡς ἠθικὴ ὁρμὴ. Ὡς τοιαύτη δὲ κεντρίζει ἡμᾶς διαρκῶς πρὸς ἐκ νέου δρασίαν, καθιστῶσα ἐκάστην ἐπιτυγχανομένην βαθμίδα ἀφετηρίαν νέων σκοπῶν καὶ τάσεων, κατευθυνομένων πρὸς τὸν αὐτὸν τελικὸν καὶ ἀνυπέροβλητον πλεονσκοπόν. Εἰς τὴν οὐδέποτε εἰς τὸ ἐπιτευχθέν ἀρκουμένην καὶ ἐπαναπαυομένην ταύτην δρασίαν ἔγκειται τὸ ἀγαθόν, ἐν ᾧ ἡ νωθρὰ ἀπόλαυσις τοῦ ἐπιτευχθέντος, ἡ ἀδράνεια, παριστᾷ τὸ ἀρχικὸν καὶ ῥιζικὸν κακόν. Τὸ τέρμα ὅμως

τῆς θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς δριάσεως τοῦ ἐγὼ εἶναι πάλιν τὸ ἀπόλυτον ἐγὼ, ὡς τοῦτο ἐπιστρέφει εἰς ἑαυτὸ ἐκ τοῦ καταμερισμοῦ καὶ διχασμοῦ ἐν πλήρει ἐνότητι καὶ συμφωνίᾳ πρὸς ἑαυτό. Τοῦτο ὅμως εἶναι εἷς ἄγαν ἀπομεμακρυσμένος σκοπός, εἰς τὸν ὁποῖον πρέπει διαρκῶς νὰ πλησιάσῃ ἢ ἐξέλξῃς τοῦ κόσμου. Ἄν καὶ ἀπομεμακρυσμένος, ὅμως εἶναι ὁ σκοπὸς οὗτος ὁ κύριος τῆς ἐξελίξεως τοῦ κόσμου σκοπός, προσδιορίζων τὴν κατεύθυνσιν πάσης τῆς ἐξελίξεως καὶ παριστῶν τὴν ἠθικὴν τοῦ κόσμου τάξιν.

Βραδύτερον ὥρισεν ὁ Fichte τὸν σκοπὸν τοῦτον ὡς ἀπόλυτον εἶναι, ὡς τὸν ὄντα Θεόν, ἢ μετὰ τοῦ ὁποίου ἐνωσις εἶναι ὁ τελικὸς σκοπός, εἰς ὃν πρέπει νὰ τείνωσιν ἐπ' ἀπειρον νὰ πλησιάσωσι τὰ ἐπὶ μέρους ἐγὼ. Ἄφ' ἑτέρου ὅμως ἐμφανίζεται τὸ ἀπόλυτον τοῦτο ὄν, ὁ ὢν Θεός, ὡς ἡ αἰτία ἐξ ἧς προέρχεται τὸ ἐνεργοῦν, βουλόμενον, εἰς ἀντίθεσιν πρὸς ἑαυτὸ περιπίπτον καὶ διὰ τῆς προσπαθείας καὶ ἐνεργείας αὐτοῦ τὴν ἀντίθεσιν ὑπερνικῶν ἐγὼ.

2. Joseph v. Schelling

(1775—1854)

(Σέλλιγκ)

Βίος. Ὁ ἰδρυτὴς τοῦ συστήματος τῆς ταυτότητος Joseph Schelling εἶναι υἱὸς ἱερέως ἐκ Leonberg τῆς Βυρτεμβέργης. Προωρισμένος νὰ σπουδάσῃ θεολογίαν ἠκολούθησε κατ' ἀρχὰς τὴν ἐπιστήμην ταύτην εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Γυβίγγης, ἐτράπη ὅμως μετὰ ταῦτα εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Τῷ 1798 ἐγένετο ἑκτακτος καθηγητὴς ἐν Ἰένη, τῷ 1803 ἐκλήθη εἰς Würzburg καὶ τῷ 1806 εἰς Μόναχον. Τῷ 1841 ἐκάλεσεν αὐτὸν ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος Δ' εἰς Βερολῖνον. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἠδυνήθη ἐκεῖ νὰ ἐξασκήσῃ ἰσχυρὰν ἐπιρροήν, ἀπεσίρθη, ζῶν ἔκτοτε ὡς ἰδιώτης. Ἀπέθανε τῷ 1854 ἐν Ἑλβετίᾳ, ἐν τῇ λουτροπόλει Ragaz.